

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN SPORA KATILIM DÜZEYLERİNE GÖRE İNCELEMESİ

Hüseyin KIRIMOĞLU¹ Necmettin PARLAK² Çağatay DERECELİ²
Abdurrahman KEPOĞLU³

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin spor yapıp yapmama durumlarına göre belirlenmesidir. Katılımcıların saldırganlık düzeyleri cinsiyetlerine, spor yapıp yapmama, müsabık olma, erkeklerin spor yapıp yapmama ve bayanların spor yapıp yapmama durumlarına göre mukayese edilmiştir.

Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ve Tuzgöl (1998) tarafından geliştirilen "Saldırganlık Ölçeği" uygulanmıştır. Araştırma grubunu, Aydın Millî Eğitim Müdürlüğüne bağlı ve il merkezinde bulunan lise, Anadolu lisesi ve fen lisesinde öğrenim gören 327 'si bayan, 396'sı erkek toplam 723 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Verilerin değerlendirilmesinde ve hesaplanmış değerlerin bulunmasında SPSS 16.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. Normallik sınavına göre, nonparametrik testlerden Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Bu çalışmada hata düzeyi 0.05 olarak alınmıştır.

Sonuç olarak; katılımcıların cinsiyetleri açısından saldırganlık düzeyleri bayan katılımcıların erkek katılımcılara oranla saldırganlık ölçeği puanları anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($P<0,05$). Diğer karşılaştırmalarda ise, spor yapanlarla yapmayanlar, spor yapıp da müsabık olanlarla olmayanlar, spor yapan erkeklerle spor yapmayan erkekler ve spor yapan bayanlarla spor yapmayan bayanlar arasında saldırganlık düzeyleri bakımından istatistiksel olarak manidar bir farklılık tespit edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Saldırganlık, Lise Öğrencisi, Spor.

DETERMINATION OF AGGRESİVENESS LEVEL OF HIGH SCHOOLSTUDENTS ACCORDİNG TO THEIR SPORT PARTİCİPATION LEVEL

ABSTRACT

The purpose of this research is to identify the effect of doing sports on the aggressiveness levels of the high school students. The aggression levels of the students are compared in point of their genders, whether doing sports or not, being competitive, male students either doing sports or not, female students either doing sports or not.

Data collection instrument used in this study is "Aggression Scale" developed by Tuzgöl (1998). The sample of the research has been formed with 723 students (327 female, 396 male) from the Anatolian High Schools and Science High Schools that are under management of the Aydın Provincial Directory of Education and in the boundaries of the provincial center. In the evaluation of the data and calculation of the values the SPSS 16.0 Statistical Package Program has been used. According to normality testing the Mann-Whitney U test is used among the nonparametric tests.

The result is that the aggression levels of the female students are significantly higher than the male students' ($P<0,05$). Also statistically, there is not found any meaningful difference on the comparisons between the aggression levels of the students who do sports and who do not do sports, sporting students who are competitive and who are not competitive, male students who do sports and who do not do sports, female students who do sports and who do not do sports.

Key Words: Aggression, High School Students, Sport

¹ Sınırteke İlköğretim Okulu, Beden Eğitimi Öğretmeni, İncirliova / Aydın.

² Adnan Menderes Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Aydın

³ Marmara Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, İstanbul

GİRİŞ ve AMAÇ

Bir toplumun her açıdan sağlıklı olabilmesinin temelinde, o toplumun çekirdeğini teşkil eden çocuk ve ergenlerin her açıdan sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesi ve eğitilmesi önem arz etmektedir. Unesco'nun tanımına göre ergenlik; "bireyin, öğrenim gördüğü ve hayatını kazanmaya çalıştığı için ekonomik bağımsızlığına kavuşamadığı, medeni durum olarak da evli olmadığı bir gelişim dönemidir" (Akt. Koç (2004). "İnsan sürekli olarak bir değişim ve gelişim süreci içerisinde yaşamını sürdürür. Bu süreç içerisinde en önemli gelişim ve değişim ergenlik döneminde meydana gelir. Çünkü insanı insan yapan psikolojik, biyolojik ve sosyal değer ve yargılar, kişilik, karakter, sosyalleşme ve buna benzer özellikler çoğunlukla bu dönem içerisinde gelişmekte, kazanılmakta ve bir ömür sürdürülen davranışlar bütünü olarak devam etmektedir" Kırımoğlu, (2007). Bu nedenle gerek Türk Milli Eğitiminin gençlik politikalarında başarıya ulaşabilmesi, gerekse de gençliğin toplumda istendik davranışlar sergileyen bireyler olarak yetiştirilmesinde ergenlik dönemi özel bir yere sahiptir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, "Öğrencilere, işe yaramayan, değersiz ve zararlı davranışlardan ve modellerden arındırılmış bir çevre sunmak okulun temel işlevlerinden biridir. Bu işlevini yerine getirebilmek amacıyla, okul, çevrede var olan ama istenmeyen davranışları dışarıda tutarak öğrencilere örnek alabilecekleri modellerden ve kazandırmak istenen davranış kalıplarından oluşan temiz bir çevre hazırlar" Başar, (1994). Bu çevre içerisinde gençliğin akademik gelişimin yanı sıra okulu içi ve dışı sosyal ve sportif etkinlikler yer almaktadır. Bu faaliyetler vasıtasıyla bir yandan bireye kazandırılmak istenen olumlu davranış biçimlerinin kazandırılması sağlanmaya çalışılırken diğer yandan istenmedik davranış şekillerinin de en aza indirilmesi ve önlenmesi gayreti vardır. Çünkü "Her türlü koruma ve önleme programının en vazgeçilmez unsuru 12–22 ya da 15–24 yaş grubunu içeren risk grubudur" Balseven ve Ark., (2002).

Okullardaki beden eğitimi ve spor, öğrencilerin "beden, ruh ve kişilik yapısını geliştiren, iradeyi güçlü kılan, grup çalışmasını kolaylaştıran, karşılıklı dayanışmayı sağlayan, özgüveni geliştiren, kendini kontrol etmeyi, başkalarına saygıyı öğrenmede önemli katkılar sağlayan" Suveren, (1991); Kapıkıran, (1993) ve genel eğitimiz ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen faaliyetler bütünüdür.

Ergenlik dönemi içerisinde bulunan öğrencilerin aile tutumu, okul, akran grupları, sosyo kültürel, sosyo ekonomik yaşam şekilleri onların olumlu ve olumsuz sosyal beceriler edinmesinde önemli birer vasıtaadır. Marlowe (1986) sosyal becerileri, "kişiler arası durumlarda, kişinin kendisi dahil insanların duygu, düşünce ve davranışlarını anlama ve bu anlayışa uygun davranma yeteneği" olarak tanımlamaktadır. Sosyal becerilerin istendik yönde gelişmesi olumlu sosyalleşmeyi de beraberinde getireceği düşünülmektedir. Sosyalleşmiş bireyler Çağdaş ve Ark.(2002)'na göre "içinde yaşadığı toplumun normlarına ve beklentilerine uygun davranışlar gösterir, kendi gereksinim ve istekleri ile toplumun istek ve beklentileri arasında denge sağlayabilir. Yine, birlikte yaşadığı insanlarla yardımlaşmayı, paylaşmayı, işbirliği yapmayı başarır ve duygularını yaşadığı kültüre uygun bir biçimde ifade edebilir".

Olumlu sosyal becerilerin yanı sıra ergenlerde olumsuz sosyal becerilerde gelişebilir. Sosyal beceri eksikliği olan saldırganlık, toplumun her kategorisinde hızla artış eğilimi gösteren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum okullu nüfus, özellikle de ergenlik dönemi içerisinde bulunan lise gençliği üzerinde etkisini arttırmaktadır. "Sosyal ortama ve okul ortamına uyumsuzluklar, düşük ya da aşırı

rahat gelir düzeyi, ailenin çocuklarıyla yeterli düzeyde ilgilenmemesi, anne-babanın eğitim düzeyi, aile parçalanmaları, ailenin kalabalık olması, ailede kavgalar, üzüntü, cinsel ilişkilere yakından tanık olma, küçük yaşta çocuklara seyrettirilen şiddet ya da gerilim içerikli filmler, diziler, bilgisayar ve video oyunları çocuk ve gençleri etkileyerek örgencileri saldırganlığa iten etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır” Karataş, (2005).

Tiryaki, (1997)'ye göre saldırganlık “duygu, niyet, amaç, davranış öğeleri ile birlikte değerlendirilmesi gereken çok yönlü bir kavramdır.” Bu nedenle tartışmaya yer vermeyecek kadar açık bir biçimde saldırganlığı tanımlamak oldukça zor ve karmaşık görünmektedir. Literatür taraması yapıldığında saldırganlıkla ilgili onlarca farklı tanımın yapılması da bu yüzdendir.

Saldırganlık “canlı bir varlığa zarar verme veya incitme amacıyla yöneltilen, canlının da böyle bir işlemde kaçındığı davranış” olarak ifade edilmektedir Baron & Richardson, (1994). Freedman ve ark. (1993) göre saldırganlık “başkalarını incitmeyi amaçlayan (niyet) davranış ya da eylemleri” oluşturmaktadır. Yine başka bir tanıma göre ise saldırganlık; “karşısındakine üstün gelmek, onu yönetmek; bir işi bozmak, boşa çıkarmak için düşmanca, incitici, hırpalayıcı, acı/ağrı verici davranış biçimi” Tiryaki (2000) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamaların ortak özelliği olarak fiziksel saldırganlıktan söz edebiliriz. Bunun yanında duygusal ve sözel saldırganlıktan da söz etmek gerekirse, duygusal saldırganlık; “karşısındakini duygusal olarak yaralayan, onu sıkıntıya sokan, ruhsal yönden örseleyen, güvenini azaltan amaçlar içerirken, sözel saldırganlık ise karşısındakine zarar vermek, onu incitmek, aşağılamak gibi amaçlar taşımaktadır” Doğan, (2005). Köknel (1996) ise saldırganlığı, “canlıların temel içgüdülerinden, dürtülerinden biridir. Belirli ölçüler içinde saldırganlık, yasamı sürdürmek için gerekli olan davranışların kaynağı ve itici gücü olarak görülebilir” şeklinde yorumlamaktadır.

Spor faaliyetlerinde ise saldırgan davranışın sınırlarını, “ ilgili spor dalının kurallarıyla yapılan hareketin taşıdığı niyet ve kasıt belirlemektedir İkozler & Karagözoğlu, (1997). Çünkü günlük hayatta yapılan ve saldırgan bir davranış olarak kabul edilen bir davranış biçimi, spor müsabakası içerisinde o spor dalının kuralları çerçevesinde doğal bir davranış olarak kabul edilebilir. Spor branşının kendi kurallarının dışına çıkılıp çıkılmaması saldırganlığı belirleyebilir. Örneğin travmatik bir spor branşı müsabakası içerisinde rakibe atılan bir tekme veya yumruk o spor dalının kendi doğasına uygun ve kurallar çerçevesinde kabul edilebilirken, günlük yaşamda yapılması durumunda saldırgan bir davranış olarak kabul görmektedir

Hangi şekilde tanımlanırsa tanımlansın saldırganlık kişinin kendisine veya başkasına zarar veren bir davranış biçimini ortaya koymakta ve tasvip edilmeyen olumsuz bir sosyal beceriyi anlatmaktadır. Bu söz konusu olumsuz davranış biçiminin her bireyde az ya da çok var olduğunu kabul edebiliriz. Ancak bu olumsuzluğun ortadan kaldırılması ya da daha az bir seviyeye indirgenmesinde beden eğitimi ve sporun önemli olduğunu ve özellikle sosyal gelişimin en yoğun şekilde yaşandığı ergenlik döneminde önleme çalışmalarıyla desteklenmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Bu çalışmanın amacı; lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin spor yapıp yapmama durumlarına göre belirlenmesidir. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri; cinsiyetlerine, spor yapıp yapmama durumlarına, müsabık olma durumlarına, erkeklerin spor yapıp yapmama ve bayanların spor yapıp yapmama durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

1. Model

Bu araştırmada, betimsel araştırma yöntemlerinden biri olan genel tarama modeli ve betimsel istatistik modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, var olan bir durumu, var olduğu şekliyle tanımlamayı amaçlayan araştırma yaklaşımı Karasar (2005) olarak tanımlanmaktadır.

2. Araştırma Grubu

Araştırma grubunu, 2008-2009 Eğitim – Öğretim yılında, Aydın İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı, il merkezinde bulunan resmi liselerde (Aydın Lisesi, İmam Hatip Lisesi, Atatürk Anadolu Lisesi, Adnan Menderes Anadolu Lisesi, Cumhuriyet Lisesi, Emel Mustafa Uşaklı Anadolu Lisesi, Efeler Lisesi, Aydın Fen Lisesi, Yüksel Yalova Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi, Mehmet Akif Ersoy Lisesi) öğrenim gören, spor yapan-yapmayan ve gönüllü olarak araştırmaya katılan öğrencilerden 327'u bayan, 396'sı erkek olmak üzere toplam 723 lise öğrencisi oluşturmuştur. Bilimsel etik açısından araştırma ölçeği uygulanmadan önce yetkili merciden resmi izin alınmıştır.

3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak Kocatürk (1982)'ün Saldırganlık Envanterinden yararlanılarak Tuzgöl (1998) tarafından geliştirilen "Saldırganlık Ölçeği", kullanılmıştır. Ölçek 45 maddeden oluşmaktadır.

Ölçeğin 30 maddesi saldırgan içerikli, 15 maddesi saldırgan olmayan içeriklidir. Ölçek 5'li derecelendirilmiş cevaplama sistemine sahiptir. Bireylerden ölçekteki her bir maddeden (5) her zaman, (4) sıklıkla, (3) arasıra, (2) nadiren ve (1) hiçbir zaman seçeneklerinden kendine uygun olan birini seçmeleri istenmektedir. Ölçeğin 13 maddesi negatif ifade olduğundan puanlaması tersine çevrilerek yapılmaktadır. Test puanının yüksekliği, yüksek saldırganlık düzeyini, düşüklüğü ise saldırganlık düzeyinin düşüklüğünü göstermektedir. Testin tekrarı yöntemi ile yapılan güvenilirlik çalışmasında ölçeğin Pearson Momentler Çarpım Korelasyon katsayısı $r: 0.85$ bulunmuştur. Ayrıca ölçeğe ait Cronbach güvenilirlik katsayısı 0.71 olarak saptanmıştır Tuzgöl, (1998).

4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde "istatistiksel" ve "betimsel yöntem" kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde ve hesaplanmış değerlerin bulunmasında SPSS 16.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. Normallik sınavına göre, nonparametrik testlerden Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Bu çalışmada hata düzeyi 0.05 olarak alınmıştır. Verilerin analizinde kullanılan bu teknikler betimsel istatistik kapsamındadır Büyüköztürk (2006).

BULGULAR

Tablo 1. Katılımcıların cinsiyetleri, spor yapıp yapmama ve müsabık olma durumlarına ilişkin saldırganlık düzeylerinin karşılaştırılması.

Değişkenler		N	Ortalama	Std. Sapma	Mann-Whitney U	Z	P
Cinsiyet	Erkek	327	140,50	17,657	54990,500	3,326	0,001*
	Bayan	396	144,07	16,853			
Spor Yapıp Yapmama Durumu	Spor yapanlar	287	142,24	17,823	60363,000	0,803	0,422
	Spor yapmayanlar	436	142,60	16,967			
Müsabık Olma Durumu	Müsabık olanlar	159	143,12	18,700	9531,000	0,727	0,467
	Müsabık olmayanlar	128	140,97	16,763			
Cinsiyeti Erkek Olanların Spor Yapıp Yapmama Durumu	Spor yapanlar	181	141,25	18,361	13078,000	0,159	0,874
	Spor yapmayanlar	146	139,58	16,761			
Cinsiyeti Bayan Olanların Spor Yapıp Yapmama Durumu	Spor yapanlar	106	143,94	16,815	15288,000	0,081	0,935
	Spor yapmayanlar	290	144,11	16,895			

Araştırmaya katılan katılımcıların saldırganlık düzeyleri cinsiyetler bakımından incelendiğinde; bayanların saldırganlık puanları erkeklerin saldırganlık puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($P < 0,05$). Buna karşılık spor yapanlarla yapmayanlar, spor yapıp da müsabık olanlarla olmayanlar, spor yapan erkeklerle spor yapmayan erkekler ve spor yapan bayanlarla spor yapmayan bayanlar arasında saldırganlık düzeyleri bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($P > 0,05$).

TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmamızdaki katılımcıların saldırganlık düzeyleri cinsiyetleri bakımından incelendiğinde; bayan öğrencilerin saldırganlık puanları, erkek öğrencilerin saldırganlık puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($P<0,05$).

Bu duruma ilişkin literatürde farklı sonuçlara ulaşılmış çalışmalar olduğunu ve söz konusu çalışmaların bazılarında erkeklerin saldırganlık puanlarının bayanlardan, bazılarında ise, bayanların saldırganlık puanlarının erkeklerden ya da cinsiyetin saldırganlık puanını etkilemeyen bir unsur olduğunu söyleyebiliriz.

Nitekim, Bettencourt & Miller (1996), Tuzgöl (1998), Hamby & Sugarman (1999), Masalçı, (2001), Gürsoy (2002) Rabiner ve Ark, (2005), Ağlamaz, (2006), Efiltili (2006), Şahan, (2007) yapmış oldukları çalışmalarda erkeklerin saldırganlık ölçeği puanlarının bayanların saldırganlık ölçeği puanlarına oranla yüksek olduğunu ifade ederken, Hatunoğlu (1994), Karataş (2005), Çobanoğlu Güner, (2006), Ağlamaz, (2006) cinsiyetin saldırgan davranışı etkileyen bir unsur olmadığını ifade etmişlerdir.

Bizim araştırma bulgularımızı destekler mahiyette olan Doğan (2001)'in "Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeylere Mensup Ergenlik Çağındaki Kız ve Erkeklerin Saldırgan Davranışlarıyla Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler" adlı çalışmasında kızların saldırganlık ölçeği puanlarını erkeklerin saldırganlık ölçeği puanlarından anlamlı derecede yüksek bulmuştur.

Cinsiyetler açısından saldırganlık puanlarında meydana gelen farklı bulgu ve sonuçları toplumumuzda çocuk yetiştirmedeki farklı tutum ve davranışlardan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Toplumumuzda gerek sosyal çevrede gerekse de aile içinde erkek veya kız çocuğu arasında farklı davranışlar sergilenmektedir. Erkek çocuğun saldırgan içerikli bazı davranışları onay görürken aynı davranışı kız çocuğunun yapması durumunda tepki görülebilmektedir. Bu durum ise kız çocuklarının erkek çocuklara oranla ve özellikle fiziksel saldırganlık davranışının az düzeyde seyretmesini sağladığını ifade edebiliriz. Cinsiyetler arasındaki farklılıklardan kaynaklanan saldırgan davranış türü "kızların daha çok sözel ve zihinsel, erkeklerde ise fiziksel saldırganlık" Soykan, (1993), Çobanoğlu Güner, (2006) davranışı gösterdikleri şekilde genellenmektedir.

Araştırmamızdaki diğer bulgulara göre; spor yapanlarla yapmayanlar, spor yapıp da müsabık olanlarla olmayanlar, spor yapan erkeklerle spor yapmayan erkekler ve spor yapan bayanlarla spor yapmayan bayanlar arasında saldırganlık düzeyleri bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($P>0,05$).

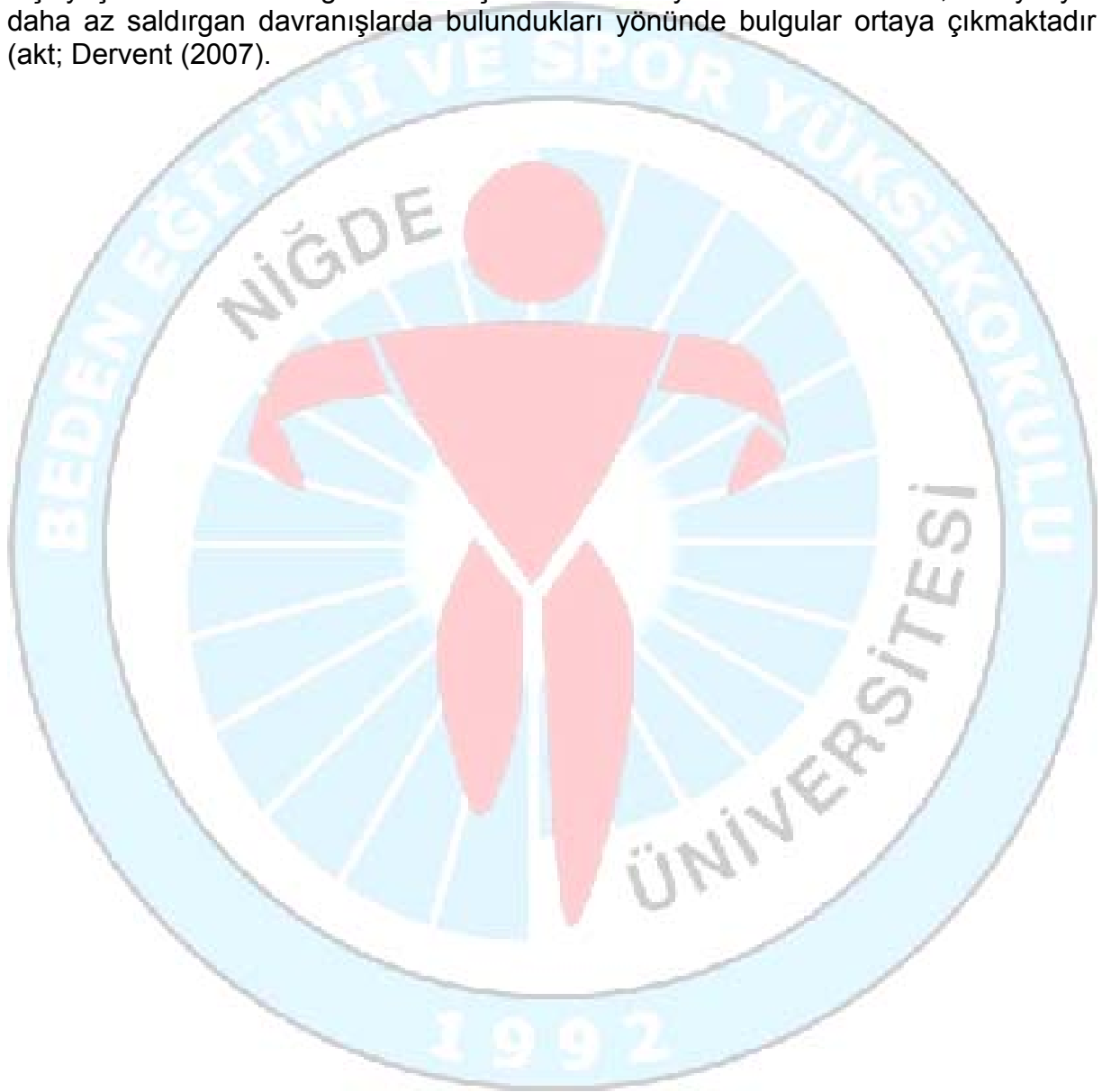
Literatürde bu bulguları Dervent (2007)' in "Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri Ve Sportif Aktivitelere Katılımla İlişkisi" üzerine yapmış olduğu çalışma desteklemektedir. Nitekim söz konusu çalışmanın sonucunda; "Spor yapan kız katılımcıların spor yapmayan kızlara göre saldırganlık özelliklerinde anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Ayrıca, spor yapan kız ve erkeklerin saldırganlık özelliklerinin ise birbirlerine yakın olduğu belirlenmiştir. Spor yapmayan erkek ve kız katılımcıların saldırganlık özelliklerinde de" istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilememiştir.

Bu araştırma sonucunda;

Araştırmaya katılan katılımcıların cinsiyetleri bakımından saldırganlık düzeyi, bayanların saldırganlık ölçeği puanları erkeklerin saldırganlık ölçeği puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($P<0,05$). Spor yapanlarla yapmayanlar, spor yapıp da müsabık olanlarla olmayanlar, spor yapan erkeklerle spor yapmayan

erkekler ve spor yapan bayanlarla spor yapmayan bayanlar arasında saldırganlık düzeyleri bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($P>0,05$).

Bu durumda bizim araştırmamıza katılan katılımcılar açısından, beden eğitimi ve sporun liselerde öğrenim gören öğrencilerin saldırganlık düzeylerini azaltmadığını söyleyebiliriz. Ancak literatürdeki çeşitli çalışma sonuçlarında “saldırganlık ögesi yoğun olan sporları yapan bireylerin, spor dışı yaşamlarında daha sıklıkla saldırgan davranışta buldukları, diğer bir grup araştırmada ise bu sporları yapanların spor dışı yaşamlarında saldırgan davranışları daha kolaylıkla kontrol ettikleri, dolayısıyla daha az saldırgan davranışlarda buldukları yönünde bulgular ortaya çıkmaktadır (akt; Dervent (2007).

KAYNAKLAR

- Ağlamaz, T.**, Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Puanlarının Kendini Açma Davranışı, Okul Kültürü, Cinsiyet, Sınıf Düzeyi, Anne-Baba Öğrenim Düzeyi ve Ailenin Aylık Gelir Düzeyi Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun, 2006.
- Balseven, A., Özdemir, Ç., Tuğ, A., Hancı, H., B.Doğan, Y.**, "Madde Kullanımı, Bağımlılıktan Korunma ve Medya." Sted Dergisi. 11(3). Ankara, 2002.
- Baron, R.A., Richardson, D.R.**, Human Aggression, 2. Edition, Plenum Pres, New York, 1994.
- Başar, H.**, Sınıf Yönetimi, PEGEM Yayınları, Ankara:1994.
- Bettencourt, B.A., Miller, N.**, "Gender Differences in Aggression as a Function of Provocation: A Meta Analysis". Psychological Bulletin. May. Vol:119. No:3.1996.
- Büyüköztürk, Ş.**, Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı, Pacem Yayınları, Ankara, 2006.
- Çağdaş, A., Seçer, Z.**, Çocuk ve Ergenlerde Sosyal ve Ahlak Gelişimi, Nobel Yayınevi, 1.Baskı, Ankara, 2002.
- Çobanoğlu Güner, B.**, Takım Sporları Ve Bireysel Sporlar Yapan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Samsun, 2006.
- Dervent, F.**, Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri Ve Sportif Aktivitelere Katılımla İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Ankara, 2007.
- DOĞAN, O.**, Spor Psikolojisi. Nobel Kitapevi. Adana, 2005.
- DOĞAN, S.**, Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeylere Mensup Ergenlik Çağındaki Kız ve Erkeklerin Saldırgan Davranışlarıyla Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kocaeli, 2001.
- Efiliti, E.**, Orta Öğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık, Denetim Odağı ve Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Konya, 2006.
- Freedman, J. C., Sears, D. O., Smith, C. M.**, Sosyal Psikoloji, İmge Kitabevi, 2. Baskı (Çev.: A. Dönmezer), Ankara, 1993.
- Gürsoy, F.**, "Annesi Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi". Çocuk Gelişimi ve Eğitim Dergisi. Haziran-Aralık. Sayı: 6. Cilt: 7. 2002.
- Hamby, S., Sugarman, D.**, "Acts of psychological Aggression Against a Partner and Their Relation to Physical Assault and Gender." Journal of Marriage & The Family. November. Vol:61. No:4. 1999.
- Hatunoğlu, A.** Ana-Baba Tutumları ile Saldırganlık Arasındaki İlişkiler. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum. 1994.
- İkizler, C., Karagözoğlu, C.**, Sporda Başarının Psikolojisi, Alfa Basım Yayım, 3. Bsk. İstanbul, 1997.
- Kapıkıran, Ş.**, İçten ve Dıştan Denetimliliğe Sahip Ergenlerin Atılganlık Düzeyinin Saptanması. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1993.
- Karasar, N.**, Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Nobel Yayınları, Ankara, 2005.
- Karatas, Z.B.**, "Anne Baba Saldırganlığı İle Lise Öğrencilerinin Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi." Çağdaş Eğitim Dergisi. Şubat. Sayı:317. 2005.
- Kırmoğlu, H.**, İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Madde Kullanımı Ve Bağımlılığını Önlemede, Okul Yöneticisi, Beden Eğitimi Ve Rehber Öğretmenlerin Bilgi, Görüş Ve Önerileri (Ankara İl Örneği), Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Ankara, 2007.
- KOÇ, M.**, "Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri", Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.(17) İzmir, 2004.
- Köknel, Ö.**, Bireysel Ve Toplumsal Şiddet. Altın Kitaplar Yayınevi(1. basım). İstanbul. 1996.
- Marlowe, H.A, Jr.** "Social Intelligene: Evidence for Multidimensionality and Construct Independence. Journal of Educational Psychology , 1986.
- Masalıcı, A.D.**, Aile İçi Etkileşimlerle Çocuğun Saldırganlık Düzeyi ve Uygu Davranışının Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2001.
- Rabiner, David L. ; Coie, John D. ; Miller-Johnson, Shari ; Boykin, Anne-Sylvie M. ; Lochman, John E.** "Predicting The Persistence Of Aggressive Offending Of African American Males From Adolescence Into Young Adulthood: The Importance Of Peer Relations, Aggressive Behavior, And ADHD Symptoms." Journal Of Emotional And Behavioral Disorders , September, Vol: 13. No:3. 2005.
- Soykan, F.**, "Türk Sinemasında Kadın ve Şiddet", 3P:Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmakoloji Dergisi, 1 (4), 1993.
- Suveren, S.** "Sporu Teşvik Eden Ekonomik ve Sosyal Faktörler". Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Beden Eğitimi ve Spor Özel Sayısı. 7, 1: 1991.
- Şahan, M.**, Lise Öğrencilerinde Saldırganlığı Yordayan Bazı Değişkenlerin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Ankara, 2007.
- TİRYAKİ, Ş.**, "Spor Yapan Bireylerin Saldırganlık Düzeylerinin Belirlenmesi (Takım ve Bireysel Sporlar Açısından Bir İnceleme)", Uluslararası Spor Psikolojisi Sempozyumu, Mersin, (10-12 Ekim) 1997.
- TİRYAKİ, Ş.**, Spor Psikolojisi. Eylül Kitap ve Yayınevi., Ankara, 2000.
- Tuzgöl, M.**, Anne-Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1998.